

Ünnepi beszéd.¹⁾

Mélyen Tisztelt Közönség!

A marosvásárhelyi egyházközségünk által szétbocsátott meghívó templomi hangversenyre hívta meg a mélyen tisztelt közönséget, melyen én ünnepi beszédet leszek mondandó. A templomi ünnepi beszédmondás a mindennapi felfogás szerint: prédikáció. Hát igaz! Egyházi állásom alapján világi pap is vagyok, — valamikor réges-régen légátus is voltam, — s így a templomi ünnepi beszéd tartás sem a helyzetemmel, sem a multammal nem mondható összeférhetetlennek.

Alkalmazkodom is a lehetőségekhez, — s alkalmazkodom a templomi ünnepi beszédek törvényes és megszokott alakjához, — s magam is alapigét választok és veszek fel. Ez alkalommal tartandó ünnepi beszédem I. részének alapigéje irva van Dávid Ferenc könyvében és szól illetéknépen: „A hit Istennek ajándéka, mely hallásból léssen“.

Beszédem II. részének alapigéje János Zsigmond fejedelemnek — a történelmi kutatások szerint megállapított — következő kijelentése: „Ne aggodalmaskodjatok hitünkért az én elmulásom esetén se, mert Isten küld profétát, ha szükségesnek találja, ha pedig nem küld, úgy elég erős, hogy megvédje azt maga“. És beszédem III. részének alapigéjét teszi a nagy Brassai Sámuelnek profétai kijelentése: „Az unitarizmus a jövő vallása“.

Megnyugtatom a mélyen tisztelt közönséget, hogy alapigéimet nem fogom az azok érdemének megfelelő alapossággal és részletességgel fejtegetni, hanem számolok a rendelkezésemre bocsátott korlátolt idővel s inkább jelenségekre és hasonlatok felsorolására szoritkozom.

¹⁾ Felolvasatott Marosvásárhelyen, az ujonnan épített templom felszentelése alkalmából, 1930 július 20-án rendezett templomi hangversenyen.

Marosvásárhelyi egyházközségünk új imaházat, — s méreteit tekintve, — inkább templomot emelt. Nem a régi imaházat restaurálta, nem is hajdani templomát állította helyre, hanem újat emelt. Az a hajdani templom, melynek ma már fekvése helyét sem tudjuk megállapítani, itt a szomszédban lefolyt Szentpáli-csata nyomán veszett el. Földönfutókká lettek, vagy elhullottak a Békésiek, a Pókayak és a többi nagy unitáriusok; — s aztán . . . a Báthoryak alapos munkát végeztek az unitáriusokkal.

Az idők teltek, a századok egymásután multak, — s a semmi-ből szinte észrevétlenül — valahogy kinőtt egy kis imaház, itt a Gecse Dániel-utca sarkán. Ez növekedett a marosvásárhelyiek templomává, ezzé, melyben ma hálaadó istentiszteletet tartottunk, melyet a mai napon felszenteltünk. Egy templomnak felépítése hatalmas kiadás, — ilyenek emelése a mai gazdasági viszonyok között — szinte a lehetetlenséggel határos. És mégis megvan. Hála a segedelemért jó Istenünknek.

Pedig hát ma már van olyan nézet is, mely nemcsak gazdasági nehézségek miatt, de általánosságban is, feleslegesnek mond minden templomépítést. E nézet szerint is a templom az Isten dicséretének és a hozzá fohászzkodásnak helye. Minthogy pedig Isten mindenütt jelen van, — fent van az égben, — lent van a földön, — s mindenütt ott van, ahol áhitatos lelkek sóhajtják: Uram segíts, — vagy hálátelt szivek zengik, hogy: Hála neked; — s mint-hogy megtalálja a kis pacsirta a levegőben, az Arany János fülemiléje a szomszédba átnyúló diófaágon, s ember házafalának szűk bordázatai között is, a minden templomépítést feleslegesnek mondó nézet szerint mellőzhető épügy a költséges templomemelés, mint a hivek összesereglése is. E nézetnek némi létjogosultsága csak akkor lenne, ha a hívők mindannyija öntudatos hívő és öntudatos unitárius volna és ha mindenki unitárius lenne, aki hitbéli felfogásainkat osztja, vallja. Némi jogosultságot nyújtana még az is, ha az erkölcs birodalmának határai önmaguktól is szélesbülnének és mélyülnének; s nem — amiként a mindennapi életben látjuk — szűkülnének és kopnának.

Ámde úgy a történelem, mint a napi élet arra nyújt példákat, hogy vannak unitáriusok, kik csak azért azok, mert e vallásban születtek. Példaképen mutatom fel hidvégi Mikó Ferencet, kiről maga Kemény János fejedelem a saját autobiográfiájában úgy emlékezik meg, hogy neki „vérszerinti atyjafia“, igen értelmes, elmés, jó hazafi volt, azonban vallásos tekintetben nem dicséri, mert, amint mondja:

„noha névszerint unitárius, de valósággal semmi religiója nem vala, mindenikből hitt valamit és sok babonás vélekedést tartott“. Hányan vannak e vonatkozásban ma is hidvégi Mikó Ferencek? és mennyivel többen vannak azok, kik külsőleg is azért nem unitáriusok, mert más vallásban születtek, vagy más vallás munkamezején foglalatoskodnak?!

Erős meggyőződésesem ugyan az, hogy öntudatos unitárius életében templombamenés nélkül sem múlik egy nap, hogy otthoni magányában is a jó Istent hálaadó fohászával fel ne keresse; de mivel nem mindannyian vagyunk öntudatos unitáriusok és kívánatos, hogy azzá váljunk, azért szükség, nagy szükség van templomokra, hogy azokban a hitet, mely alapigém szerint Istennek ajándéka s mely hallásból léssen — hirdessék Istennek felkent papjai s ezeknek hallása alapján az összesereglettek hívökké, öntudatos hívökké váljanak s így az erkölcsi világrend kiépítésének áldozatkész munkásai lehessenek.

Üdvözlöm azért, melegen üdvözlöm a marosvásárhelyi egyház-községünknek minden tagját s annak öntudatos vezetőségét azért, hogy szerény imaházát templommá szélesbitette s hitünk „hallás“-ának ez újabb otthonát kiépítette.

* * *

A mindennapi élet úgy mutatja, hogy nemcsak eldúrvul, hanem a gyom által meg is semmisítetik az a diszes kert, melynek nincs a gyomtól, az elősdiektől megtisztító kertésze; a biblia pedig úgy tanítja, hogy elszéled az a nyáj, melynek nincs pásztora. Szomorú valóság, de Marosvásárhelyen is évszázadokon át csak kutatni lehetett s csak elmosódott nyomaira lehetett találni a hajdan itt is híres és otthonos unitarizmusnak. Annyira alapos munkát végzett az a nagy vihar, mely kicsiny „berkeinkben“ pusztított, hogy csak „száraz ágon hallgató ajakkal“, vagy szűk falak között elborultan busongtak a nagy vihar által el nem sodort csekély számra apadott hivek.

És Isten hosszú időközön át nem küldött profétát, hanem védte hitünket ő maga. Védte a szűk falak között, a szivekben, a vágyakban, a törekvésekben, védte a Derzsiekben, a Csécsekben és ha ezek ajkán néma sóhaj, vagy halk fohász emelkedett a magasba: Uram segíts!, bizonyára lehallatszott hozzájuk a János Zsigmond fejedelem örökéző szózata, melyet a haldokló ágya köré csoportosult, s hitünk jövőjéért aggodalmaskodó elődeinknek mondott: „ne aggodalmaszkodjatok az én elmúlásom felett hitünkért; Isten küld profétát, ha szükségesnek találja s ha nem küld, elég erős, hogy megvédje azt maga“.

És ime megvédte maga, hirdeti a sokra hivatott szép templom,

és ma már... mintha profétáit is elküldötte volna, oly beszédesen, oly sokatigérően indult el az építő munka.

És e fénylő példa élő hitté erősíti bennem és kell erősítse bennünk a meggyőződést, hogy az igazság örök, az el nem vesztet. Kigúnyoltathatik, megkinoztathatik, letiportathatik, de több vagy kevesebb idő múlva újra kitör az, és életet kér. Az unitárizmusnak örök igazsága olyan, mint az élőfa. Ennek is hasztalan tépik le lombjait, hiába tördelik le ágait, sőt törik derékban törzsét is, ezek miatt megszenved bár, de ki nem pusztul. Él a gyökérzet, mely a szenvedések után újra kihajt, új lomboatot, ágakat és törzset nevel, sőt... virágokat és magvakat is termel.

Nem szabad tehát csüggednünk, ha vészek és viharok is érnek s nem szabad egy jövőbeni hitünket veszítenünk, mert nekik is és főleg nekünk is szól a Madách-i intés, hogy: „Ember küzdj és bizva bizzál“; s a fejedelmi jóslat: „Isten mindég küld profétát, vagy megvédi ő maga hitünket“, örök igazságokat hirdető vallásunkat.

Hegy és völgy, dagály és apály, emelkedés és hanyatlás: természeti törvényszerűségek. Unitárizmusunknak az apály és hanyatlás végnélküli útját kellett bejárnia a nagy vihart követő századokban. Talán a természeti törvényszerűségekre, talán a szenvedésteli út alatt tanúsított szívósságunkra, kitartásunkra alapította nagy természettudósunk, nagy profétánk — Brassai Sámuel — az alapigémmé választott kijelentését, hogy: „az unitárizmus a jövő vallása“.

Sokan frázisnak minősítették, még többen lemosolyogták e kijelentést. Úgy hiszem, hogy az így cselekvők mindannyian rövidlátóak, kik csak a megoldható s csak egyházi terhet hordozó lélekszámra alapították mosolyukat, melynek kétszer kettője valóban nem tanúsítja a világ meghódítását. Ámde a lelkekbe és vesékbe csak az Isten lát be, mi gyarló emberek legfennebb jelenségeket figyelhetünk meg. Ime egy pár jelenséget felmutatok.

A múltkoriban a kolozsvári Nemzeti Kaszinó egy vacsorát rendezett az unitáriusok tiszteletére. Résztvettünk azon. És itt hangzott el az egyik református vezető ember szájából egy elmés felköszöntő. Szerinte az unitáriusok máris nem kevesen, hanem talán sokan vannak. Hasonlította őket a sóhoz. Enélkül élvezhetetlen minden étel s így nem szabad hiányoznia egyetlen eledelünkből sem. De viszont nem szabad igen soknak lenni belőle, mert akkor elvész minden más iz s csak a só ize érzik.

És valóban, mikor látjuk az unitáriusoknak tevékenységét úgy a vallás-erkölcs, mint a társadalmi élet minden megmozdulásában,

látjuk a jog, politika, tudomány és irodalom minden ágazatában, akkor kezdünk igazat adni ennek a szellemes felköszöntőnek oly értelemben, hogy az unitarizmusnak tényleg nem szabad sehonnan hiányoznia, mert ahonnan hiányzik, annak hiányzik a „só“-ja; vagyis más szavakkal: igazat kell adnom egykori szenátor társam azon felkiáltásának, hogy az ember nem képes elhinni, hogy oly kevés a lélekszámotok, hisz mindenütt egy-egy unitáriust látunk az élen dolgozók között.

E jelenségekből azt mindenesetre megállapíthatjuk, hogy mi már nemcsak hasznosak, hanem szükségesek is vagyunk, illetve miután ezt rólunk már megállapították, mi azt nyugodt öntudattal könyvelhetjük. Már pedig amire szükség van, annak élete van. Kinek élete van, azé a jövő. S talán ha már mi csak óhajtásként, de nemzedékeink már bizakodásként véshetik öntudatukba nagy Brassainknak profétai kijelentését.

Szilágyi Ferencnek, Erdély nagy történetirójának megállapítása szerint: „a földi választottak példája oktat, gyönyörködtet, serkent, követésre buzdít; ebből tanuljuk ismerni és becsülni a nagy igazságot, hogy az ember csak akkor él, midőn másoknak él“. A tövises úton felsebzett lábakkal is járó, az anyagi szükségét tűrő, a mindennapi szenvedések és nélkülözések között is erkölcsieket és anyagiakat áldozatul hozni tudó unitarizmus maga a megtestesült altruizmus. Ez altruizmust kell minden vonatkozásban és hiveink minden rétegében élő valósággá átalakítanunk s akkor... nagy profétánk ihlet-kijelentésének napirendre kerülésétől nem is állunk oly messzire, minőnek felületesen látszik.

* * *

Mínt hogy a hit Istennek ajándéka s az hallásból léssen, legyen üdvözölve a templom, a „hallás“-nak ez újabb gyűjtőhelye. Marosvásárhelyi hiveink, a jövőbe látó nemes hagyományozók hagyományainak gondos használatával s saját verejtékes fáradozásukkal és az önmegtágadásig menő áldozatkészségükkel emelték a templomot maguknak is, de főleg utódaiknak, a jövőnek. Legyen áldott a kéz, mely jót cselekszik; legyen áldott a cselekmény, mely a hit és erkölcs birodalmának erősödését munkálja. Legyen áldott e templom, a tovább építő munkának ez erős otthona és legyen hála Istennek, hogy ez egyházközségünket a példaadó munkában megsegítette; s legyen elismerés marosvásárhelyi egyházközségünknek, hiveinek és vezetőségének, példát nyújtó munkálkodásukért.

Dr. Ferenczy Géza, főgondnok.

Kovácsi Antal.

(Folytatás.)

Népoktatás.

Kovácsi működésének egyik igen lényeges mozzanata a *népnevelés* kérdésével való buzgó és soha meg nem szünő foglalkozás. Szellemének ezt a beállítottságát iskolája, tanítómestere és későbbi hivatali állása határozta meg született hajlama mellett.

Mai szemmel nézve feltűnő és magyarázatot kívánó jelenség. Hány középiskolai tanárt látunk ma, aki olyan lélekkel foglalkoznék a népnevelés kérdésével, mint ő? Ennek a jelenségnek megértésére tudnunk kell, hogy az 1868 évi 38. t. c. előtt a papi és tanítói, jobban mondva: „iskolamesteri“ képzés azonos és az egyházak kezében volt. Aki a filozófiai kurzust végezte s az előirt vizsgát kiállotta, egyaránt volt képesítve papi és iskolamesteri állásra. A jobb képesítésűeket papoknak, a gyengébbeket iskolamestereknek rendelték ki. Elég gyakran megtörtént az is, hogy a tanfolyam végzése előtt is kirendelték őket. Mikor a korondi zsinat a főiskola reformját megalkotta, és a régi osztályrendszer helyett a szakrendszert életbeléptette, akkor történt az első öntudatos lépés a publicus praeceptorok szaki irányban való képzésére. Ezeknek mostantól kezdve tárgyakat kellett választaniok, pedagogiát kellett tanulniok, melyet a paedagogarcha (első volt Kriza, azután igazgatósága után Brassai) adott elé s ennek a felügyelete és ellenőrzése alatt tanítottak. Ez volt a gimnáziumi publicus praeceptorok képzési útja, akik jobb esetben papoknak, rosszabb esetben tanítóknak rendeltettek ki. Kovácsi a filozófiai tanfolyam végzése után azonnal ilyen köztanító lett. Nehány évi működés után Berlinbe ment, ahol filozófiai és neveléstani előadásokat hallgatott. Tehát épen abban az időben végzett, amikor a paedagogarchatus gondolata a levegőben szállt s az elméket megihlette. És az a Brassai vezette be, aki épen ezekben az években mondotta a Vasárnapi Ujság hasábjain, hogy nem ismer szebb és magasztosabb hivatást, mint a népnevelői s ha egyedül rajta állana, ezt választaná.

Különbén a népnevelés iránti érdeklődés ebben a korban